

DIYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI DERGİSİ

DİNİ, İLMİ, EDEBİ, MESLEKİ AYLIK DERGİ

Cilt : XI Sayı 2
Mart - Nisan 1972

Mehmed Muhyiddin Üftade ve İlâhileri

İsmail ERÜNSAL

Edebiyat Öğretmeni

Tasavvufi edebiyatımızın mühim simalarından olan Mehmed Muhyiddin Üftâde, kaynaklarda zikredildiğine göre 1477 yılında Bursada doğdu. (I) Silsile-nâme-i celvetiye ve Menâkıbnâme'ye göre Üftâdenin babası Bursaya Man- yas kasabasından gelmiş ve Araplar mahallesine yerleşmiştir. Üftâdenin tah- silini ne şekilde yaptığı hakkında değişik rivâyetler vardır. Şekâyık zeylinde ve Silsile-nâme-i Celvetiyede iyi bir tahsil gördüğü kaydedilir. Menâkıb ve Ziyâret-i Evliyâya göre ise, küçük yaşta bir kazzazın yanına çırak olarak ve- rilmişse Üftâde hiç sevmediği bu meslekte muvaffak olamamıştır. Fakat kazzaz dükkanında tanıştığı Hızır Dede, Üftâdeye ilim ve irfan kapılarını aç- mıştır (2)

Üftâde bir süre Hızır Dedenin hizmetinde ve sohbetinde bulunmuş, kısa zamanda kendisine mânâ âleminde birçok kapının açıldığını görmüştür. Ön- ce babası, sonra da annesi vefat edince kendisini tamamen ibâdete vermiş- dir.

18 yaşında şeyhi Hızır Dedeyi kaybeden Üftâde, kaynakların bildirdiğine göre şeyhinin ölümünden evvel icâzet almıştır. Şeyhinin ölümünden sonra tamamen inzivaya çekilen Üftâdenin hayatının ikinci safhası daha çok irşad ve Ulucami, Emirsultan camilerinde halka va'z u nasihatle geçti. Bu sırada sonraları tarikat silsilesini devam ettirecek olan Aziz Mahmud Hüdâyi, gör- düğü bir rüyadan müteessir olarak Bursadaki kadılık ve müderrislik vazife- sini, malını mülkünü terk etti ve Üftâdeye intisab etti (3)

Üftâde, ömrünün son yıllarını Bursada kale içinde yaptırdığı camiin ya- nındaki evinde ibâdetle geçirdi. Bugün elimizde bulunan az sayıdaki ilâhisini bu devrede yazdığı sanılmaktadır. İlâhilerinde kullandığı Üftâde mahlası, Silsile-nâme'ye göre gördüğü bir rüya ile ilgilidir: (4)

Üftâde 1580 yılında vefat etdi. Mezarı yaptırdıkları caminin haziresin- dedir.

- (1) Bursalı İsmail Hakkı, Üftâdenin doğumundan kısa bir süre sonra annesinin gördüğü rüyayı ve babasının bu rüyayı tabir etmesini şöyle anlatır: Validesi ani bir süt deryasına talup çıkarken vakıasında gördükde korkuyla uyanıp pederine ifade ettikde ol dahi oğlumuz ehl-i ilm ve ehl-i kemal olur deyu tabir eyledi. (Silsile-nâme-i Celvetiye, s. 77)
- (2) Bursanın Mihaliçik kasabasında çobanlık yaparken ayakları kötürüm olduğundan Bursaya gelerek Ulucamiin Eski Minaresinin dibinde zikir ve ibadetle meşgul olmuş, Hacı Bayram Veli Bursaya Emir Sultanla görüşmek için geldiğinde ona intisab etmiş ve Bayramiye ta- rikatına girmiştir (Silsile-nâme-i Celvetiye s. 76)
- (3) Fevziye Abdullah Tansel, Seyyid Aziz Mahmud Hüdâyi (İlâhiyat Fakültesi Dergisi, c. XV, Ankara, 1967)
- (4) Üftâde deyü lâkaba bu bâis olmuş ki, gayet hüv-âvâz olmağla evailde Bursa Cami-i Kebir minaresinde ve bir mescidde hasbî ezan virür idi. Şöyle halk anı istima' için müctemil olurlardı. Sonra ana birkaç akçe fayın olunmağla ol gice vâkıasında «mertebeden üftâde oldun» yani sukut buldun didüklerinde, ol dahi, vazife kabul etmeyüp ana kelime-i mezkure lâkab oldı. (Silsilenâme-i Celvetiye, s. 78)

Üftâdenin ilâhilerinde his serbestliği, aşk coşkunluğu yerine, dünyadan vaz geçiş, Hakkın zikri, ibâdet ve taatla meşgul olma arzuları görülür. Şiirlerinde, halk edebiyatının diğer şekillerine iltifat etmeyerek, sadece ilâhî şeklini kullanmıştır. Divanında aruz ve hece ile yazılmış parçalara rastlanır (5)

İlâhilerden meydana gelen divanını, Bursalı Mehmet Tâhir 1910 yılında İstanbulda neşretmiştir. Örnek olarak verdiğimiz parçalar, matbu divan esas alınarak tesbit edilmiş ve lüzum görüldüğünde divanın İstanbul Kütüphanelerinde bulunan 3 yazma nüshasına müracaat edilmiştir (Selimağa, Hüdâyî bölümü nu: I, Süleymaniye Mihrişah bölümü nu: 253, Selimağa Kemankeş bölümü nu: 419).

Ey dostlarum tanman bana aslumdan ayru düşmişem
Vatanımı terk eyleyüp aslumdan ayru düşmişem

Dostlar ile zevkde iken uşşak ile şevkde iken
Gönderdiler bu âleme aslumdan ayru düşmişem

Hubbü'l-vatan mine'l-imân didi Resûl-i müsteân
Buna durur işâreti aslumdan ayru düşmişem

Yolın dahi gösterdiler buyurdılar neye gidem
Kuvvet bulamadum nidem aslumdan ayru düşmişem

Gaflet bürüdi canımı bulamadum Sultânımı
Sultânım ala elümi aslumdan ayru düşmişem

Girü umaram aslumı terk eyleyüp hep varımı
Hakdan umaram lutfını aslumdan ayru düşmişem

Üftâde miskin ü derd-mend gurbette kalmışam meded
Raħm eyle yâ Ferd ü Samed aslumdan ayru düşmişem

*
* *

Derdümün dermanı sensin yüce Sultanum meded
Canumun cananı sensün yüce Sultanum meded

Gurbete düşdi ilinden firkat odı yakdı âh
Vaslını eyle müyesser yüce Sultanum meded

Elüm irmez bir kadem varmağa yoluna senün
Al elüm kurtar bu derdden yüce Sultanum meded

Firkat odıyla ciger büryan olup yandı tamam
Yanmağa kalmadı takat yüce Sultanum meded

Enbiyanun izzetine evliyanun hürmetine
Cümle âşıklar dilinden yüce Sultanum meded

On sekiz bin âleme bir kez kılur isen nazar
Cümle maksuda irişür yüce Sultanum meded

Derd-mend Üftâdenün budur muradı daima
Hüb cemalün görmek ister yüce Sultanum meded

Ashını bilen kişi itmez bu yerlerde karâr
 Anun için mâsivâdan bir gönül eyler firâr
 Şol gönül ki yâd ide bunda iken o aslını
 Tiz irişür menzile oluben aşka süvâr
 Bulur ol maksudımı irişüben mabudına
 Ayrılıktan kurtulur vaslını eyler şikâr
 Yok ider kendisini komaz vücudına nişân
 Zira varlık perde olur vuslat olmaz âşikâr
 Herki bu menzile iletürse kendi özini
 Bulmaz ol kendüyi ararsa dahi leyl ü nehâr
 Gark olup envârına tevhidün ol sahib-kemâl
 Çok cevâhir çıkarup tâliblere eyler nisâr
 Katreni deryâya atgıl derd-mend Üftâde sen
 Tâ ki ummân oluben dürler buluna bi-şümâr

*

* *

Ey âşıkân ey sâdikân
 Bak kim vücûdun şehrine
 Tâ kim acâyib göresin
 Bir ulu bahre talasın
 Bir olasın ol bir ile
 Kalmayasın ağyâr ile
 Her yaneden gele nidâ
 Bakgil cemâlümnden yana
 Ey Üftâde matlub sana
 Vâsıldurur cümle ana

İstersenüz dostdan haber
 Gayriye kılmağil nazar
 Maksudı sende bulasın
 Bulmayasın anda kenâr
 Var olasın ol var ile
 Bulmayasın andan eser
 Yâ tâlibî menem Hüidâ
 Yokdur sana ayruk sefer
 Hâsıldurur önden sona
 Budur hakikatden haber

(1) Fazla bilgi için şu eserlere bakınız :

Abdülbaki Gölpınarlı	Celvetiye (İslâm Ansiklopedisi, s. III).
Bursalı İsmail Beliğ	Güldeste-i Riyâz-ı İrfân ... (Bursa, 1302)
Bursalı Mehmet Tâhir	Osmanlı müellifleri, s. I. (İstanbul, 1333)
Harirî-zâde Kemaleddin	Tibyân-ı Vesâil-il-Hakâyık fi Zeyâni Selçsili't-Terâik (Süleymaniye, İbrahim Efendi Bölümü, nu: 430-432)
Hoca-zâde Ahmet Hilmi	Ziyâret-i Evliyâ (İstanbul, 1325)
İsmail Hakkı Bursevî	Silsile-nâme-i Celvetiye (İstanbul, 1291)
Mehmet Halit Bayrı	Halk Şairleri Hakkında Küçük Notlar (İstanbul, 1937)
Nevizâde Atâyî	Şekâyık-ı Numaniye Zeyli (İstanbul, 1268)
Özefe Mehmet Erkan	Mehmet Muhyiddin Üftâde, Hayatı ve Divanı Türkoloji Bölümü Mezuniyet Tezi, İstanbul, 1971)